

30 жовтня ц. р. виповнюється 65 років від дня народження Миколи Зимомрі – відомого літературознавця, критика, перекладача, академіка АН Вищої школи України, члена Національної спілки письменників України, нашого постійного автора. М.Зимомря народився в селі Голятин, що на Закарпатті. 1967 р. закінчив Ужгородський університет, захистив кандидатську (“Сприйняття української літератури у німецькомовному світі до 1917 року: До історії українсько-німецьких літературних зв’язків”, 1972) та докторську (“Сутність міжлітературних взаємодій та роль перекладу в художньому процесі”, 1984) дисертації в Берлінському університеті ім. Гумбольдта. Його науковий і художній доробок пов’язується передусім зі зміцненням дружби між Україною, Польщею й Німеччиною, а також вивченням українсько-польсько-німецьких літературних зв’язків. Працюючи в університетах України та Польщі, він плідно досліджує питання в царині україністики, полоністики, германістики, перекладознавства. Автор понад 600 праць українською, російською, польською, білоруською, словацькою, чеською, сербською, болгарською, хорватською, угорською, англійською та німецькою мовами. Заслужують на увагу монографічні студії німецькою мовою: “Рецепція творчості Тараса Шевченка в німецькомовному світі” (1976), “Художній переклад і рецепція в контексті взаємодії літератур” (1981), “До проблеми взаємодії літератур: системність зв’язків, рецепція, переклад” (1981), “Августин Волошин” (1994; 1995; 2006), “Джерела вічної краси” (1996), “Німеччина та Україна. У нарисах взаємодії культур” (1999), “Животворна змагальність освіти” (2000), “Опанування літературного досвіду: Переємність традиції сприйняття творчості Тараса Шевченка” (2003), “Виміри духовних змагань” (2006), “Долі в людях” (2006). Він також автор навчальних посібників “Основи теорії та практики перекладу” (1985), “Теоретичні основи фразеології” (1999), “Переклад: теорія і практика. Навчально-методичний посібник” (2001), “Практика німецької мови та перекладу” (2004), “Німецько-український розмовний практикум” (2004), “Німецько-польський розмовний практикум” (2006), “Фразеологія: знакові величини” (2008). Переклав збірку поезій Д.Павличка (“Київ у травні”, 2001; “Княгиня Європи”, 2010) німецькою мовою, а також польськомовні твори О. Шевелло (“Гармонія псалму”, 2003).

Редакція “СіЧ”и щиро вітає ювіляра, зичить йому міцного здоров’я, творчих успіхів і всіляких гараздів на всіх життєвих дорогах.



**ПЕРЕКЛАДАЦЬКА СПАДЩИНА ІВАНА ФРАНКА:
ПАНОРАМНІСТЬ КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ**

У статті йдеться про перекладацький доробок Івана Франка із проєкцією на твори німецькомовних авторів. З'ясовано Франкові визначальні засади як майстра художньої інтерпретації на рівні концепту "мова оригіналу – мова мети". Висвітлено аспекти рецепції в оцінках І. Франка.

Ключові слова: переклад, художня інтерпретація, рецепція, культурний простір.

Mykola Zymomyria. Ivan Franko's translations: The panoramic view of cultural area

The article focuses on Ivan Franko's translations of the works of German writers. The author singles out the main principles underlying Franko's artistic interpretation of literary texts on the verge between the source and the target language, and sheds light on reception aspects reflected in the writer's appraisals.

Key words: translation, artistic interpretation, reception, cultural area.

Іван Франко, виступаючи в різних літературних жанрах, завжди був активним носієм диференційної рецепції слова. Література як "робітниця на полі людського поступу" була тим осердям культурного простору, що синтезувала творчі досягнення духовного розвитку українського народу. Тому й закономірно, що під Франковим пером саме культурний простір став панорамним і набув у його розмаїтій спадщині сакрального значення. Так, у передмові до збірки "Поєми" (Львів, 1899) її автор гранично чітко обґрунтував визначальні засади й тенденції взаємодії різних форм суспільної свідомості, сказати б словами Гегеля, у сенсі "досвіду свідомості" ("Erfahrung des Bewusstseins") з урахуванням природної необхідності – продуктивно прочитати духовні надбання різних народів шляхом *перекладу* з мови оригіналу мовою мети. Проникненню у глибинні чинники складного й багатогранного процесу взаємодії національних культур сприяють передусім такі її характерні магістральні лінії, як міжлітературні зв'язки, рецепція та переклад. Задля справедливості доцільно наголосити: у дотеперішньому франкознавстві було чимало наукових розвідок і монографічних студій, присвячених досліджуваній тут проблематиці. Згадати хоча б імена таких українських і зарубіжних учених, як Ф. Арват, О. Білецький, Ю. Бойко-Блохин, М. Возняк, А.-Г. Горбач, О. Грабовецька, Я. Грицковян, І. Денисюк, О. Дзера, О. Домбровський, М. Жулинський, Р. Зорівчак, Г. Косів, О. Лучук, Ж. Ляхова, М. Москаленко, Н. Науменко, Я. Погребенник, О. Рот, І. Теплий, Т. Шмігер, а також Г. Витженс, Р. Гібнер, П. Кірхнер, Е. Райснер, С. Сімонек, М. Якубець. Звісно, праці названих науковців – різної вагомості.

Питання теорії і практики перекладу І. Франко порушував у багатьох вступних статтях до видань творів, приміром, В. Шекспіра, Й.-В. Гете, Г. Гайне, Г. Клайста, К. Гавлічека-Боровського, а також у численних виступах, що містять критичні оцінки перекладацького доробку П. Куліша, М. Старицького, Л. Боровиковського, А. Кримського, С. Руданського, П. Ніщинського, А. Крушельницького, О. Маковея, О. Шухевича, Юлії Віргінії, С. Шпойнарівського. Проте – у зв'язку із предметом обговорюваної теми – особливо важливі такі ґрунтовні Франкові праці, як "Шевченко по-німецьки", "Шевченко в німецькій одязі", "Шекспір в українців", "Переклади українських творів", "Передмова (до збірки "В наймах у сусідів")", "Переклади Шевченка на сербську мову", "Адам Міцкевич в українській літературі", "Інтернаціоналізм і націоналізм у сучасних літературах", "Література, її завдання і найважливіші ціхи", "Теорія і розвій історії літератури".

І. Франко як майстер художньої інтерпретації, поза всяким сумнівом, однозначно робив вододіл між масивом оригінального українського письменства,

з одного боку, та перекладним – із другого. В освоєнні творчих здобутків кожного народу він убачав об'єктивний критерій духовного спілкування, що історично складається й розвивається між різними національними літературами. “Передача чужомовної поезії, поезії різних віків і народів рідною мовою, – наголошував І. Франко, – збагачує душу цілої нації, присвоюючи їй такі форми і вирази чуття, яких вона не мала досі, будуючи золотий міст зрозуміння і спочування між ними і далекими людьми, давніми поколіннями” [27, 7]. Це узагальнення засноване на комплексному розумінні суспільного розвитку, історичних, політичних і соціальних факторів, дає можливість розсунути рамки сприйняття результативного (за сприятливих умов) збагачення культур на рівні їхньої безперервної взаємодії – явища глибоко закономірного, яке має, за висловом Н. Над'ярних, “своє коріння, свою історичну логіку” [18, 9].

Що зумовлює безпосередню чи опосередковану взаємодію духовних змагань різних народів? Адекватну відповідь на це дав І. Франко. Визначний теоретик і практик художньої трансформації слушно розглядав міжлітературні зв'язки та їхню найпродуктивнішу ланку – переклад – як одну з тих визначальних домінант, що викликає ефект розпросторення стану взаємозбагачення національних культур. Звідси – взаємопроникнення національного коду, власне, у призмі своєрідного діалогу “своє – інакше”, а відтак поступове набування традиції його присутності у світовому літературному річищі. Відомо, що адекватний переклад відіграє роль ідентифікатора носія мови, що добре проступає з її змістової тканини. Отже, можна дійти висновку: І. Франко всією багатогранною діяльністю утверджував *переклад на рівні норми*, визнаючи за ним “акт найвищої дружби” [23, 6] між народами. Як геніальний творець інтерпретації він прогнозував закономірне перетворення літературних зв'язків на невичерпне джерело такого дійства, яке уможливорює справжній, а не показний (декларативний) взаємообмін між національними культурами. На “перехресті” глибинних, а не поверхових взаємозв'язків автор славнозвісного естетико-психологічного трактату “Із секретів поетичної творчості” окреслював нерозривну єдність ідейного та естетичного змісту саме із проекцією на мистецтво перекладу. Тут наявний важливий акцент: переклад “в'яже, а не розділяє народи”, а його носій – “ясне світло свідомості” – покликаний закликати їх до боротьби за найвищі людські і громадські ідеали – свободу, рівність і братерство всіх людей. Удаючись до інтерпретації творів – продуктів різних віків, культур і народів, І. Франко головне своє завдання вбачав у тому, щоб кожна з обраних літератур засяяла на українськомовному ґрунті всіма “оригінальними прикметами, основними особливостями її народного гумору і народного пафосу, властивостями її вислову, літературного стилю, поетичної техніки” [26, 61]. Із цього погляду важко переоцінити внесок І. Франка як теоретика та практика перекладацького мистецтва. Варто ще раз наголосити: автор збірки “З вершин і низин” завжди прагнув зробити українську літературу об'єктивно знаною та – ширше – відомою “робітницею на полі людського поступу”. Тому й не дивно, що в колі його творчих зацікавлень так органічно пов'язані духовні пласти інших народів і різних епох: староанглійські, старогрецькі, староіндійські, староісландські, старонімецькі, староугорські, старошотландські словесні пам'ятки; албанські, болгарські, італійські, іспанські, китайські, німецькі, польські, португальські, румунські народні пісні; твори античних письменників і співців епохи Відродження; зразки англійської, американської, болгарської, італійської, німецької, польської, російської, словацької, французької, чеської літератур. Цей перелік переконує у справедливості висновку, якого дійшов М. Коцюбинський: “Віддавшись творчості в галузі художньої літератури, Франко поставив собі за мету зробити доступними своєму народові

багатства європейської класичної літератури” [4, 394]. У цьому зв'язку треба зазначити, що перекладацька спадщина І. Франка й досі чекає на системну оцінку, докладний аналіз усього його творчого доробку. Це стосується також розгляду теми нашого повідомлення. Цей висновок не перекреслює вагомого звучання дослідницьких праць, які належать Б. Бендзару [2], І. Журавській [9], Л. Осовецькій [20], Я. Ривкісу [22], Л. Рудницькому [24], О. Хомицькому [32], Я. Яремі [34] та ін.

Рецепцію німецької літератури та її якісні лінії можна переконливо проілюструвати крізь призму Франкового прочитання передусім творів Фрідріха Шіллера (1759–1805). Водночас слід зауважити: ідеться також про роль переємності традицій сприйняття класика німецької літератури в Україні, адже “львівська школа” в історії художнього перекладу Шіллерового слова на слов'янські мови загалом мала суттєве значення. До неї належали такі львівські поети-перекладачі, як А. Беловський (1806–1876), Я. Камінський (1777–1855), Л. Семенський (1807–1877), а також Й. Левицький (1801–1860). Власне, Йосип Левицький [19] і започаткував українську шіллеріану, коли 1839 р. переклав поему Ф. Шіллера “Пісня про дзвін”. Немає потреби докладно зупинятися на аналізі спроби Левицького появили українському читачеві велич майстра німецького слова. І. Франко дав аргументовану оцінку його тлумаченню: шіллерівська поема перекладена Й. Левицьким “доволі дивоглядною мовою”. Тут проступає зримо від'ємна оцінка. Однак, попри низьку художню вартість інтерпретації, усе ж переклад Й. Левицького був своєрідним відкриттям. Воно відіграло певну роль в освоєнні Шіллерової поезії напередодні “весни народів” 1848–1849 рр. Бо ж саме на цей час припадає дієва фаза входження однієї із кращих драм Шіллера – трагедії “Підступність і кохання” – у свідомість громадськості України. Ідеться про її україномовне відтворення з-під пера Івана Вагилевича. Доводиться лише пошкодувати, що рукопис перекладу одного із творців “Русалки Дністрової” не дійшов до читача. Аналогічна доля спіткала і хронологічно наступні перекладацькі спроби, пов'язані з популяризацією Шіллерового набутку Я. Головацьким, який активно зацікавлював о. Беднаржа (він же Г. Боднар, Г. Боднаренко) перекладати твори Ф. Шіллера. Так, 10 вересня 1848 р. о. Беднарж надіслав Я. Головацькому низку своїх перекладацьких “кавалочків” із надією, що, може, “котрий сподобається Вам та вмістите в якій часописьмі” [17].

Прикметно, що у фондї Я. Головацького відділу рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника зберігається рукописний переклад дев'яноста п'яти рядків твору “Журавлі Ібіка” [3]. Це уривок одного з найвищих досягнень баладної творчості Ф. Шіллера. Як відомо, оригінал балади має 184 рядки. Хоча ім'я перекладача й відсутнє, можна з великою ймовірністю припустити, що йдеться про інтерпретацію о. Беднаржа [10, 12].

Кращим попередником І. Франка у справі рецепції Шіллерової спадщини був А. Могильницький (1811–1873), який опублікував 1849 р. на шпальтах “Зорі Галицької” [16, 240] баладу Шіллера “Граф із Габсбурга”.

І. Франко справедливо піддав критиці й намагання І. Гушалевича (1823–1903) перекласти, зокрема, такі поезії Шіллера, як “Die Macht des Gesanges”, “Das Lied von der Glocke”, “An die Freiheit”. Усі спроби І. Гушалевича слід розглядати радше як самобутні переспіви (“До моєї мислі”, “Пісня життя” та “До свободи”), тобто як наслідування Шіллерових ідей. Натомість позитивно характеризував І. Франко виступи М. Козановича (1807–1877), а саме його інтерпретації з Шіллера “Elegie auf den Tod eines Jünglings” (“На смерть младенця”), “Der Taucher” (“Норець”). Критик убачав у ньому “прихильника народної мови в письменстві”. Українську шіллеріану збагатили Б. Дідицький та О. Кониський.

До речі, О. Кониський також удався до переспіву відомого твору Ф. Шіллера “An Minna” (“До Мінни”), видрукуваного в першій книжці “Галичанина” за 1862 рік.

Творчі змагання названих авторів не поповнили скарбницю української перекладної літератури, проте були підґрунтям, що лягло в основу появи художньо довершених Франкових перекладів творів Ф. Шіллера. До того ж вони стали ілюстративним матеріалом для І. Франка як дослідника німецької літератури загалом, так і Шіллерового доробку зокрема.

І. Франко переклав два поетичні твори Ф. Шіллера – “Прогулька” (“Der Spaziergang”, 1795) [33] та “Помпея й Геркуляnum” (“Pompej und Herkulanum”, 1796) [33]. Обидва переклади були виконані спеціально для збірки поезій, що вийшла у Львові напередодні 155-ї річниці від дня народження автора драми “Розбійники” [30]. Без перебільшення можна стверджувати: саме вони започаткували новий етап в історії сприйняття творчості німецького поета в Україні. Перекладач повністю зберіг у своєму прочитанні високий дух античності – прикметну ознаку названих поем, строго дотримувався розміру оригіналу – елегійного дистиха, себто гекзаметра в поєднанні з пентаметром, прискіпливо “копіював” синтаксично-образний лад, не порушуючи законів рідної мови. У намаганні передати стилістичні особливості поем Ф. Шіллера з їхньою проекцією на античність І. Франко в обох перекладах допускав розгалуження складнопідрядних речень та рясноту інверсій, що нагадує античний лад мови. Приміром, особливу щедрість у поемі “Прогулька” інверсивних зворотів на зразок “der Ernten ruhiger Kreislauf” (“жнив спокійний цикл”), що творять високий стиль оповіді, перекладач компенсував аналогічними за стильовою функцією постпозитивними епітетами.

*Піль тих народе щасливий, що не проснувсь до свободи,
Як ті поля ти живеш мирно у законах тісних.
І не виходять бажання твої поза обруб щорічно жнива,
І як щоденний твій труд, правильно вік твій сплива.
Але хто враз відбира мені любий сей вид? Чужосільний
Дух якийсь віє нараз по тих чужіших полях.
Ділиться різко щось, де ще лиш ось що любовно мішалось,
І лиш однакове вже в парі з ним іде.
Видно різницю станів. Рядом гордим високі тополі
Перед дворами стоять, пишно та з-панська глядять (курсив мій. – М.З.) [33, 112].*

*Glückliches Volk der Gefilde! Noch nicht zur Freiheit erwachet,
Theilst du mit deiner Flur fröhlich das enge Gesetz.
Deine Wünsche beschränkt der Ernten ruhiger Kreislauf,
Wie dein Tagewerk, gleich, windet dein Leben sich ab!
Aber wer raubt mir auf einmal den lieblichen Anblick? Ein fremder
Geist verbreitet sich schnell über die fremdere Flur.
Spröde sondert sich ab, was kaum noch liebend sich mischte,
Und das Gleiche nur ist's, was an das Gleiche sich reiht.
Stände seh' ich gebildet, der Pappeln stolze Geschlechter
Ziehn in geordnetem Pomp vornehm und prächtig daher [36, 37].*

І. Франко як реципієнт зумів проникнути в поетичний світ Ф. Шіллера, пройтись його античним світобаченням і так наблизити читача до того розуміння барв і звуків поеми “Помпея й Геркуляnum”, яке нагадує славетні полотна епохи Відродження.

До слова, виконуючи свого часу зіставлення першотвору з польськомовним перекладом власного твору “Каменярі”, І. Франко наголошував: “Коли слова перших трьох категорій творять головну основу словесного твору, надаючи

йому зміст і акцію, то слова другої категорії – се неначе тінювання в малярстві, що оживляє і упластичнює картину” [31, 20]. Тому він як перекладач прагнув до максимального збереження у процесі відтворення всіх компонентів оригіналу. Крізь призму його прочитання постає не уявний, а конкретно існуючий світ, характерний для першотвору та його автора. Нерідко перекладач удавався до пояснення німецьких рядків шляхом доповнення окремих художніх компонентів, уточнення слів, їх порядку. Проте це не йшло в розріз зі стильовими настановами першотвору, бо, вносячи подібні корективи, Франко орієнтувався на всю ідейно-художню структуру твору. Це рельєфно проступає з перекладу першої частини “Фауста” Гете [6; 30] – безпрецедентного в історії німецької літератури явища. І. Франко як перекладач звертав особливу увагу на цінне збереження в трансформації всієї гами ідейного багатства оригіналу, його художньо-стилістичної своєрідності, не забуваючи і про важливість художньої деталі: “... Я старався переводити “Фавста” вірно..., наскільки се було згідне з духом нашої мови” [30, 180].

Аналогічне твердження міститься також у “Передньому слові” [5] до 16 перекладів поезій Г. Гайне, що було своєрідним трактуванням Франкового перекладацького досвіду щодо інтерпретації німецької літератури загалом.

“Перекладаючи Гайне, – наголошував І. Франко, – я дбав про те, щоби передати якомога вірно не тільки думку, але також форму, тон, розмір першотвору” [30, 446]. Зрозуміло, це не означає абсолютизації права перекладача на шаблонну фіксацію об’єкта зображення. Франко робить акцент на потребі передати індивідуальну манеру письма автора оригіналу, виявляє типологічні сходження в різних літературах, що призводить до системної характеристики процесу міжлітературної взаємодії. “Пушкінова драма “Борис Годунов” була першою в російськiм письменстві драмою в новочаснiм значенні... Можна в тій драмі бачити подекуди вплив Шекспіра та Байрона, а щодо будови, не зв’язаної правилами, прийнятими в англійських драматургів, також вплив драми Гетего “Götz von Berlichingen”; та все-таки Пушкінова драма лишається в високій мірі оригінальною, типово російською й історичною” [29, 179].

Щоправда, у перекладі аналізованих творів Ф. Шіллера, зокрема поеми “Прогулька”, наявне зрине спрощення поетичних образів, зміщення їх у часі. Так, у перекладі мелодійного, гранично простого словосполучення “tief neigen der Erlen / Kronen sich, und im Wind wogt das versilberte Grass”, тобто “низько хиляться крони вільх і на вітрі колихається посріблена трава”, важливу деталь – “*посріблена трава*” пропущено у Франковому прочитанні. Цей епітет органічно разом з іншими словесно-образними засобами покликаний утілити думку про чистоту природи – джерела духовного та фізичного оновлення людини. Тим паче, що на цьому виразно акцентує автор у звертанні до природи: “Reiner nehm ich mein Leben von deinem reinen Altare” (“Та я чистіше жите візьму з вівтаря чистого твого”).

У намаганні зробити приступною для читача красу поетичного мислення німецького поета, український майстер удавався до прямого й не завжди вдалого наслідування Шіллерового синтаксису. А це, зрештою, призвело до ускладнення конструкцій: “Dieses Dienergefolg meldet den Herrscher mir an” – “Служби дружина стрійна пана звіщає мені”; “Deiner heiligen Zeichen, o Wahrheit, hat der Betrug sich (Angemasst der Natur köstlichste Stimmen entweiht” – “Знамена, правдо, твої присвоїла ошука святії і опоганила всі звуки природи ніжні”.

Перекладач конкретизує, деталізує загальні поняття, як, наприклад, у поемі “Помпея й Геркуланум”: “der räumige Portikus öffnet Seine Hallen” – “ось і портік широкий провадить в сині й пристінки”; “Da stehn noch die schönen Geschirre” [35] – “Ось горнятка й збаночки”.

Франко, як слушно зауважує О. Домбровський і в чому переконаємось частково з наведених прикладів, “дозволяв собі міняти заголовки, давати назви окремим поезіям або частинам, яких вони в оригіналі не мали. З цієї точки зору переклади Франка вимагають спеціального дослідження, тому що між теоретичними настановами і його перекладацькою практикою існує певна розбіжність” [8, 316].

Усвідомлюючи суспільну роль перекладу як одного з найважливіших факторів міжнародної взаємодії літератур, І. Франко вперше у вітчизняному літературознавстві науково розробив, творчо обґрунтував і засвоїв теоретичні принципи мистецтва художнього перекладу, критерії оцінки якості інтерпретації першотвору, відбору оригіналу, питання адекватного відтворення тексту з урахуванням органічної єдності змісту й форми, а також концептуальні завдання перекладача.

Численні Франкові міркування про переклад, висловлені з різних приводів і розписані в багатьох статтях, склали б цілісне монографічне дослідження. Таке видання вже давно на часі. Із його сторінок постав би на повен зріст Франко як теоретик і майстер художнього перекладу, як основоположник українського наукового перекладознавства.

І. Франко на практиці довів справедливості власного ж твердження, що “переклади чужомовних творів, чи то літературних, чи наукових, для кожного народу являються важним культурним чинником” [31, 7]. Його внесок у зведення “золотих мостів” дружби між народами засобами художньої трансформації творів різномовних літератур окреслює цілу епоху в українській перекладознавчій науці. Як перекладач І. Франко доклав воістину титанічних зусиль, прилучаючи рідний народ до невичерпних джерел світової культури, сприяючи зміцненню культурних взаємин між Сходом і Заходом на зламі ХІХ – поч. ХХ ст. Викликає подив його широкий діапазон зацікавлень найрізноманітнішими творами світової літератури, зокрема німецької.

Завдяки невтомній діяльності І. Франка-перекладача (умовний початок припадає на 1879 рік, коли побачила світ перша друкована збірка його перекладів під назвою “Думи й пісні найздатніших європейських поетів”) в українську літературу ввійшли твори Данте, Шекспіра, Байрона, Гюго, Верлена, Золя, Бернса, Шеллі, Ібсена, Міцкевича, Врхліцького, Йокаї, Пушкіна, Лермонтова, Чернишевського, а також представників німецькомовного письменства – Лессінга, Гете, Шіллера, Геббеля, Гельдерліна, Гайне, Гервега, Фрайліграта, Грюна, Ленау, Келлера, Майєра та ін. Розглядаючи перекладацьку діяльність І. Франка під кутом зору її зв’язку із сучасністю, її беззаперечного благотворного впливу на сучасний процес міжлітературної взаємодії, відомий український поет Дмитро Павличко писав на сторінках “Літературної газети”: “Ми досі користуємося Франковими перекладами з багатьох мов Європи та Азії; адже потрібні ще десятиліття, щоб навіть зусиллями наших кращих перекладачів заново... перекласти все те, що витлумачив один Франко” [21, 6].

Ми звикли до характеристики в оцінці Франка як титана духу і творчої сили, “велетня думки і праці” [4, 3], бо вона відтворює його реальний внесок у розвиток численних ділянок суспільного й людського життя. Звідси – висновок: серед різноманітних зацікавлень І. Франка чільне місце посідає мистецтво перекладу. Власне, у розробці теорії перекладу й утвердженні її визначальних принципів на практиці Франко був свого часу вершиною [1, 3]. Автор особливо цінного трактату “Із секретів поетичної творчості” надавав великого значення художнім трансформаціям із літератур різних народів, увиразнюючи важливість фактора збагачення мистецьким досвідом національних культур, зокрема й рідного народу. Саме для того, аби “не повторяти того, що вже другі забули, а вносити у всесвітню скарбницю літературну хоч малу крапельку, а нового,

свого власного, зачерпнутого з криниці того життя народного і індивідуального, що ще перед ним не було так експлуатоване” [15, 16].

І. Франко аргументовано довів: кожний визначний твір іноземної літератури внаслідок сприйняття шляхом високохудожнього перекладу органічно вписується в контекст літератури-реципієнта, стає якісно новою домінантою міжлітературної взаємодії та взаємозбагачення художнім досвідом – нерідко кількох літературних систем. Так, передрукуюючи свій переклад румунської народної балади “Майстер Маноле”, Франко наводить у праці “Студії над українськими народними піснями” характерний приклад такого панорамного осмислення факту: “Німецький автор (В. Коцебу. – М.З.) переклав румунський твір досить свobodно, тому я й покористувався досить свobodно його перекладом, заступаючи напущену фразеологію простішими висловами в дусі народної поезії” [28, 466]. У цих словах цілеспрямовано наголошується також контекстуальна вторинність, що відводиться мові-посереднику. Це промовиста ілюстрація того, що Франко-перекладач у своїй практиці не завжди користувався першоджерелом, тобто текстом мовою оригіналу. Осмислюючи архітектоніку взаємодії національних культур, він постійно прагнув до конкретної дефініції кожного виміру – як одиничного, так і загального. Його перекладацький доробок увібрав досвід із проекцією на тримірність таких фаз, як а) літературні зв’язки, б) рецепція, в) інтерпретація.

“Перекладаючи загалом докладно рядок за рядком я, крім природних вимог нашої мови, що при відповіднім ужитті робить можливим конкретніше, живіше та колоритніше представлення, ніж у російській, подбав поперед усього про правильну, чисто дактилічну будову гекзаметрів із захованням у переважнім числі віршів правильної цезури, чого в віршах Костомарова, очевидно, не обшліфованих для друку, аж надто часто почувається недостаток” [29, 298], – пояснює І. Франко свої перекладацькі засади на основі перекладу поеми “На руїнах Пантікапеї” М. Костомарова.

Подібні висловлювання Франка про мистецтво перекладу дають можливість відтінити межі змагання між об’єктивною інтерпретацією оригіналу та суб’єктивним тлумаченням його перекладачем. Особливо прикметна в цьому напрямку його ґрунтовна перекладознавча студія “Каменярі”. Український текст і польський переклад. Дещо про штуку перекладання”, написана ним 3–24 травня 1911 р. Ця праця, як переконливо зазначає Р. Зорівчак, і досі залишається “неперевіреним зразком лінгвістичного аналізу перекладу, цікавого ще й тим, що цей аналіз зробив автор оригіналу” [14, 128]. Зрозуміло, погляд І. Франка на механізм міжлітературного впливу не суперечить принципам докладного аналізу перекладного твору, а також загальної оцінки його автора [11, 456; 13, 1084].

Свою перекладацькою діяльністю І. Франко, за образним висловлюванням О. Білецького, “розбирав стіну національної обмеженості”, виводив українське слово на простори нових тем, живих контактів із літературами багатьох народів світу [7, 302]. Так, Франкове слово захоплює енциклопедичністю пізнань у найрізноманітніших ділянках людинознавства. Воно близьке і зрозуміле сучасникам. Їм адресована ціла низка праць, помітних у франкознавстві впродовж останнього десятиріччя. У цьому зв’язку слід назвати ґрунтовні монографії В. Корнійчука (“Ліричний універсум Івана Франка. Горизонти поетики”, 2004; “Мов органи в величному храмі... Контексти й інтертексти Івана Франка”, 2007), Б. Тихолоза (“Психодрама Івана Франка в дзеркалі рефлексійної поезії”, 2005), Т. Гундорової (“Франко не Каменяр. Франко і Каменяр”, 2006), Г. Сабат (“Казки Івана Франка: особливості поетики”, 2006), Я. Мельник (“І остатня часть дороги... Іван Франко: 1908–1916”, 2006), Л. Сеніка (“Студії ліричної драми Івана Франка “Зів’яле листя”, 2007), М. Жулинського (“Він знав, “як много важить слово...”, 2008). Відомий український франкознавець

Микола Ткачук слушно зауважив, що в українській літературі творчість І. Франка "органічно продовжила тяглу лінію естетичних шукань митців-попередників, підсумувала й накреслила нову естетичну стратегію в її розвитку, позначену модерністською дискурсивною практикою" [25, 286].

Заслуги І. Франка як перекладача – значні й не втрачають своєї вартості в культурному просторі. Вони примітні за сучасної доби, на зламі ХХ – поч. ХХІ ст., коли йдеться про аргументовану доцільність засвоєння надбань українського красномовства крізь призму її інтерпретації різними мовами народів світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Арбат Ф.* Іван Франко – теоретик перекладу. – Чернівці: Вид-во ЧДУ, 1969. – 38 с.
2. *Бендзар Б.* Вклад Івана Франка в справу популяризації надбань української літератури серед австрійців та німців // *Українське літературознавство.* – Вип. 3. – Львів, 1968. – С. 83-88.
3. *Відділ* рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. Фонд Я. Головацького. – П. 54. – Спр. №790. – Арк. I.
4. *Возняк М.* Велетень думки і праці. Шлях життя і боротьби Івана Франка. – К.: Держлітвидав УРСР, 1958. – 403 с.
5. *Гейне Г.* Вибір поезій (Німеччина. Байки для дітей). – Львів, 1892. – С. 5-7.
6. *Гете Йоганн Вольфганг.* Фавст. Часть перша. З нім. пер. і пояснів І. Франко. Заходом "Світу". – Львів, 1882. – 223 с.
7. *Денисюк І.* Літературознавчі та фольклористичні праці. – Т. 2: Франкознавчі дослідження. – Львів: [б.в.], 2005. – 527 с.
8. *Домбровський О.* Іван Франко – теоретик перекладу // *Іван Франко.* Статті і матеріали. – Зб. 6. – Львів, 1958. – С. 306-330.
9. *Журавська І.* Іван Франко і зарубіжні літератури. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – 381 с.
10. *Зимомря М., Бобинець С.* Перші українські інтерпретації творів Ф. Шіллера // *Рад.* літературознавство. – 1978. – №11. – С. 52-62.
11. *Зимомря М.* До питання про роль Івана Франка-журналіста в контексті міжнародних культурних зв'язків в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. // *Іван Франко і світова культура: Матеріали міжнародного симпозиуму ЮНЕСКО.* – Кн. 1. – К.: Наук. думка, 1990. – С. 455-457.
12. *Зимомря М.* Мовно-стилістичні особливості Франкових перекладів поем Ф. Шіллера // *Особливості розвитку сучасних германських і романських мов.* – Ужгород, 1974. – С. 50-54.
13. *Зимомря М.* Німецька література в перекладацькому контексті Івана Франка // *Іван Франко: дух, наука, думка, воля: Матеріали Міжнарод. наук. конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка.* – Львів, 2008. – Т. 1. – С. 1083-1091.
14. *Зорівчак Р.* Іван Франко – теоретик перекладу // *Жовтень.* – 1976. – №8. – С. 127-130.
15. *Зоря.* – 1893. – №1. – С. 269.
16. *Зоря Галицька.* – 1849. – Ч. 40. – С. 240.
17. *Кореспонденція* Якова Головацького в літах 1835–49. – Львів, 1909. – С. 199-200.
18. *Над'ярних Н.* Не просто вплив // *Рад.* літературознавство. – 1979. – №4. – С. 9-19.
19. *Нахлік С.* Йосиф Левицький як літературний критик // *Слово і Час.* – 2001. – №12. – С. 3-12.
20. *Осовецька А.* Переклади Івана Франка з німецько-швейцарської літератури // *Наук. записки Київського держ. ун-ту.* – 1956. – Т. 15. – Вип. 7. – №9. – С. 143-157.
21. *Павличко Д.* Наш Каменярь // *Укр. мова і література в школі.* – К.: Рад. школа, 1966. – №8. – С. 1-7.
22. *Рибкіс Я.* Іван Франко і німецька література // *Наук. записки Житом. пед. ін-ту.* – 1956. – Т. 4. – С. 113-129.
23. *Рильський М.* Мистецтво перекладу: статті, виступи, нотатки. – К.: Рад. письменник, 1975. – 343 с.
24. *Рудницький А.* Іван Франко і німецька література. – Мюнхен: Logos, 1974. – 226 с.
25. *Ткачук М.* Лірика Івана Франка. – Тернопіль-К.: Світ Знань, 2006. – 296 с.
26. *Франко І.* З чужих літератур // *Літ.-наук. вісник.* – 1898. – Т. 1. – Кн. I. – С. 61-62.
27. *Франко І.* Збір. тв.: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1976. – Т. 5. – 384 с.
28. *Франко І.* Збір. тв.: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1976. – Т. 10. – 528 с.
29. *Франко І.* Збір. тв.: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1978. – Т. 11. – 528 с.
30. *Франко І.* Збір. тв.: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1978. – Т. 13. – 664 с.
31. *Франко І.* Збір. тв.: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1983. – Т. 39. – 704 с.
32. *Холницький О.* Німецькі письменники-реалісти ХІХ ст. в оцінці Івана Франка // *Рад.* літературознавство. – К., 1963. – №1. – С. 62-71.
33. *Шіллер Ф.* Поезії. – Львів, 1914. – 37 с.
34. *Ярема Я.* Іван Франко і Фауст Гете // *Дослідження творчості Івана Франка.* – К., 1956. – С. 68-107.
35. *Schiller F.* Gesammelte Werke in 8 Bänden. – Berlin: Aufbau-Verlag, 1955. – Bd. I. – 603 s.
36. *Schiller Fr.* Werke und Briefe. Bd. 1. Gedichte / Hrsg. von Georg Kurscheidt. – Frankfurt am Main: Dt. Klassiker-Verlag, 1992. – 1532 s.

Отримано 3 жовтня 2011 р.

м. Дрогобич